

1956: JOSIP BROZ TITO'S VISITS TO MOSCOW AND BUCHAREST**Sanda Borșa, PhD, independent researcher**

Abstract: The visits carried out by Josip Broz Tito in the Soviet Union and the Romanian People's Republic are a part of the process of normalization of relations between Yugoslavia and the Communist States of Central and Eastern Europe. The Yugoslav-Soviet talks, held in June 1956, will focus on two distinct issues: the relations between the two countries and the relations between the two parties. As expected, the discussions between the two parties will not lead to a settlement of the Yugoslav-Soviet ideological differences. In a similar manner, the Romanian-Yugoslav talks, held in June 1956, reveals the normalization of the relations between the two countries as well as the ideological differences between the two parties.

Keywords: Communism, Josip Broz Tito, Nikita Khrushchev, Gh. Gheorghiu-Dej, Marxism

În iunie 1954, la inițiativa Kremlinului, debuta un amplu schimb epistolar sovieto-iugoslav, menit a reăseza pe un curs de normalitate relațiile politico-diplomatice dintre cele două părți. În ceea ce-l privește pe Nikita Hrușciiov, acesta nutrea convingerea fermă potrivit căreia normalizarea relațiilor pe linie de stat, trebuia să fie dublată de o normalizare și pe linie de partid. La polul opus, Iosip Broz Tito, deși își va manifesta întreaga disponibilitate în legătură cu normalizarea relațiilor dintre Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) și Republica Populară Federativă Iugoslavia (RPFI), va sublinia faptul că intrarea pe un fâgaș de normalitate a relațiilor dintre Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) și Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia (UCI) trebuia să formeze obiectul unui proces de durată, ce urma a se realiza treptat.¹

În acest context, între 26 mai – 2 iunie 1955, o delegație sovietică, condusă de către Nikita Hrușciiov, va vizita Belgradul. Desigur, liderul sovietic va aduce în discuție, pe lângă chestiunea normalizării relațiilor dintre cele două state, și necesitatea normalizării raporturilor dintre PCUS și UCI. De altfel, referindu-se la vizita în cauză, la 4 iunie 1955, Nikita Hrușciiov afirma următoarele: „Vă este cunoscut că am insistat ca în cadrul întrevederii să se discute nu numai problemele de stat, ci și problemele de partid. Iugoslavii au insistat mereu ca tratativele să se mențină numai pe plan statal. (...) Ei nu doreau să discute problemele de partid de teama

¹ Vezi în acest sens: Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Fond CC al PCR – Relații Externe, Alfabetice, dos.8U/1955, ff.64-68, 111-118, 119-125; „Document No.1: Letter from Nikita S. Khrushchev, First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, to Josip Broz Tito and the Central Committee of the League of Communists Of Yugoslavia, 22 June 1954”, „Document No.2: Letter (Cable) from the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union to Tito and Central Committee of the League Of Communists Of Yugoslavia, 24 July 1954”, „Document No.3: First Letter from Tito and the Executive Committee [Politburo] of the CC LCY to Nikita Khrushchev and Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, 11 August 1954”, „Document No.4: Third Letter from Nikita S. Khrushchev, First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, to Tito and the Executive Committee of the Central Committee of the League of Communists of Yugoslavia, 23 September 1954”, „Document No.5: Fourth Letter from Nikita S. Khrushchev, First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, to Tito and the Executive Committee of the Central Committee of the League of Communists of Yugoslavia, 27 September 1954”, în *Cold War International History Project Bulletin*, No.12-13, 2001, pp.319-323

că aceasta îi va compromite în fața Apusului. Noi am pus de la bun început în cuvântarea de la aeroport problemele din punct de vedere partinic. Pentru ei a fost o surprinză. Au amuțit toți. Tito n-a trădat emoția, dar avea o față de piatră. Mai târziu ne-a mărturisit: Nu ne-am așteptat la așa ceva.”² Dacă în privința relațiilor pe linie de stat ambele părți și-au manifestat acordul privind intrarea acestora pe un fâgaș de normalitate, discuțiile referitoare la raporturile dintre PCUS și UCI aveau să releve profunde disensiuni ideologice existente între cele două partide.³ Prin urmare, ambele părți și-au manifestat acordul cu privire la discutarea ulterioară a chestiunii relațiilor dintre PCUS și UCI. „Reprezentanții UCI – afirma Nikita Hrușcirov la 25 iunie 1955 – au declarat că ei consideră necesar în problema stabilirii contactului pe linia de partid să se facă un schimb de scrisori între Comitetul Executiv al UCI și CC al PCUS, urmând ca apoi scrisorile acestea să fie publicate în presă. Ei au declarat că în timpul cel mai apropiat vor trimite scrisoarea lor CC al PCUS. Delegația noastră a căzut de acord cu această propunere. Acum noi așteptăm scrisoarea UCI. Atunci va fi mai clară și problema formelor contactului și legăturilor pe linia de partid atât între UCI și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, cât și între UCI și alte partide comuniste.”⁴ Pe cale de consecință, la 2 iunie 1955 era semnată de către șefii de guverne o declarație comună sovieto-iugoslavă, ce stipula doar viziunile comune cu privire la chestiunile internaționale, precum și cele referitoare la relațiile dintre URSS și RPFI.⁵

În iunie 1956, o delegație guvernamentală iugoslavă, condusă de către Iosip Broz Tito, avea să efectueze o vizită în URSS. Îndreptându-se spre Moscova, trenul președintelui iugoslav se va opri – la 31 mai 1956– în gara București-Băneasa. În cadrul discuțiilor cu factorii decizionali de la București, organizate cu acest prilej, președintele iugoslav accepta invitația autorităților române, privind efectuarea unei vizite în Republica Populară Română (RPR) la întoarcerea din URSS.⁶ Revenind, însă, la discuțiile sovieto-iugoslave din iunie 1956, trebuie subliniat faptul că acestea se vor desfășura pe două paliere distincte: îmbunătățirea relațiilor dintre cele două state, respectiv normalizarea relațiilor dintre UCI și PCUS. La 13 iulie 1956, Nikita Hrușcirov adresa CC al Partidului Muncitoresc Român (PMR) o amplă epistolă, pe parcursul căreia releva principalele subiecte abordate în cadrul discuțiilor sovieto-iugoslave din iunie 1956. Astfel, potrivit sovieticilor: „Tratatul cu privire la problemele dezvoltării continue a relațiilor dintre URSS și Iugoslavia au arătat unanimitatea

² ANIC, Fond CC al PCR – Relații Externe, dos.21/1955, ff.8-9

³ În cadrul scrisorii din 25 iunie 1955, adresată factorilor decizionali de la București de către Nikita Hrușcirov, se subliniau următoarele: „În cursul discuțiilor, reprezentanții UCI afirmă că ei stau pe platforma marxism-leninismului, cu toate că făceau și rezerve cu privire la înțelegerea lor deosebită a unor teze ale marxism-leninismului. Delegația noastră a declarat iugoslavilor despre (sic!) necesitatea de a introduce claritatea în înțelegerea unor probleme fundamentale din punctul de vedere al marxism-leninismului, întrucât în aceste probleme în rândurile UCI se răspândesc păreri nemarkxiste. Așa sunt problemele: despre rolul conducător al partidului, despre revoluția și dictatura proletariatului, despre rolul statului în perioada de trecere, despre atitudinea iugoslavilor față de cele două lagăre, formate după cel de-al doilea război mondial, despre atitudinea față de partidele comuniste și cele social-democrate, despre atitudinea față de regimul social din URSS și țările de democrație populară. Delegația noastră a declarat în mod hotărât că păreri greșite, care au fost parțial fundamentate în hotărârile Congresului al VI-lea al UCI și în special în declarațiile tov. Kardelj cu privire la aceste probleme, reprezintă o deviere serioasă de la marxism-leninism.” Vezi în acest sens: ANIC, Fond CC al PCR – Relații Externe, Alfabetice, dos.8U/1955, f.83

⁴ *Ibidem*, f.84

⁵ Joseph Rothschild, Nancy M. Wingfield, *The Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II*, New York, Oxford University Press, 2000, pp. 147-148

⁶ ANIC, Fond CC al PCR – Relații Externe, dos.84/1956, ff.8-9

părților în ceea ce privește necesitatea lărgirii și întăririi prieteniei și colaborării în domeniul politic, economic și cultural și a unui schimb larg de experiență în ceea ce privește construirea socialismului.”⁷ În ciuda „unanimității” de opinii invocate de către sovietici în privința dezvoltării relațiilor dintre cele două state, aceasta nu pare să-și fi găsit expresia și în chestiunea cu privire la relațiile dintre RPFİ și Republica Populară Albania (RPA), respectiv dintre RPFİ și Republica Democrată Germană (RDG). Astfel, dată fiind afirmația părții iugoslave cu privire la reticența RPA de a-și normaliza relațiile cu RPFİ, sovieticii vor respinge vehement o atare ipoteză, subliniind faptul că o atare reticență caracteriza o parte a comuniștilor iugoslavi.⁸ În egală măsură, partea iugoslavă avea să sublinieze faptul că recunoașterea diplomatică de către RPFİ a RDG ar fi atras după sine o rupere a relațiilor cu Republica Federală Germania (RFG), fapt ce ar fi creat serioase prejudicii economiei iugoslave.⁹

Divergențele ideologice sovieto-iugoslave aveau să se manifeste plenar la Moscova, mai ales în cadrul discuțiilor referitoare la elaborarea „Declarației cu privire la relațiile dintre UCI și PCUS.” Astfel, delegația iugoslavă avea să prezinte gazdelor sovietice un proiect de declarație pe care Kremlinul îl va respinge vehement. „În proiectul iugoslav – afirma Nikita Hrușciiov la 13 iulie 1956 – nu se făcea niciun fel de deosebire în privința caracterului relațiilor dintre partidele politice, care recunosc ca baza activității lor principiile marxism-leninismului, și caracterul relațiilor acestor partide cu partidele socialiste. În proiect s-a formulat, de asemenea, neclar teza cu privire la bazele ideologice ale colaborării UCI cu PCUS și cu alte partide comuniste. Se sublinia, de asemenea, că unul din principiile colaborării reprezintă (sic!) respectarea reciprocă a concepțiilor, indiferent de caracterul acestora, ceea ce ar însemna recunoașterea necesității de a respecta concepțiile nemarxiste.”¹⁰ Drept urmare, delegația sovietică avea să propună un proiect propriu de declarație, proiect respins de partea iugoslavă. Într-un final, ambele părți vor recurge la un

⁷ ANIC, Fond CC al PCR – Relații Externe, Alfabetice, dos.9U, f.113

⁸ În cadrul epistolei din 13 iulie 1956, Nikita Hrușciiov afirma următoarele: „Tovarășii iugoslavi au declarat că după tratativele delegației guvernamentale sovietice la Belgrad în mai-iunie 1955, relațiile Iugoslaviei cu Polonia, Cehoslovacia, România, Bulgaria s-au îmbunătățit considerabil. În ce privește relațiile cu Albania, tovarășii iugoslavi au arătat dorința unei restabiliri depline a relațiilor de stat cu această țară, relații care, după cum au arătat ei, nu pot fi încă considerate normale. Ei au declarat că din partea Albaniei nu s-ar manifesta, chipurile, dorința convenită de a normaliza relațiile cu Iugoslavia. În legătură cu aceasta, din partea sovietică s-a exprimat convingerea că tovarășii albanezi doresc sincer să stabilească relații de prietenie cu Iugoslavia și că relațiile dintre Iugoslavia și Albania vor fi pe deplin reglementate ca relații între două țări socialiste. În același timp, delegația noastră a atras atenția delegației iugoslave asupra faptului că unii lucrători iugoslavi săvârșesc asemenea fapte care fac (sic!) pe albanezi să-și ciulească urechile și că în Iugoslavia există, probabil, oameni care nu și-au schimbat încă pe deplin concepțiile în ceea ce privește dezvoltarea relațiilor Iugoslaviei cu țările socialiste.” (*Ibidem*, f.116)

⁹ Potrivit scrisorii sovietice din 13 iulie 1956: „Din inițiativa delegației iugoslave a fost abordată chestiunea relațiilor Iugoslaviei cu RDG. Tovarășii iugoslavi au declarat că au luat hotărârea de a stabili relații comerciale cu RDG pentru a porni apoi, treptat, mai departe. Ei au declarat că în momentul de față Iugoslavia nu poate recunoaște RDG, întrucât acest lucru ar duce la ruperea legăturilor cu RFG și ar cauza prejudicii economice Iugoslaviei. Tov. Tito a rugat să se aducă la cunoștință tovarășilor nemți ca ei să nu creadă că iugoslavii duc o politică nejustă în privința RDG. Declarația tovarășilor iugoslavi a fost primită cu înțelegere de către partea sovietică. În același timp, noi am subliniat toată importanța sprijinirii RDG de către statele socialiste, ceea ce va contribui la întărirea forțelor păcii și a socialismului. Tovarășii iugoslavi s-au declarat de acord cu punctul nostru de vedere că în problema germană nu putem admite niciun fel de concesiuni și că RDG are o importanță excepțională pentru asigurarea păcii și securității în Europa.” (*Ibidem*)

¹⁰ *Ibidem*, f.118

compromis, în interiorul proiectului iugoslav de declarație fiind incluse o serie de amendamente formulate de către sovietici. Potrivit epistolei sovietice din 13 iulie 1956: „Sub influența proiectului nostru și a argumentelor noastre, tovarășii iugoslavi au consimțit să introducă o serie de amendamente importante în proiectul propus de ei. În același timp, căzând de acord în fond cu propunerile noastre cu privire la caracterul mai strâns de colaborare între partidele comuniste, cu privire la necesitatea luptei împotriva reacțiunii imperialiste și a atentatelor acestora împotriva independenței naționale și a libertății popoarelor, cu privire la schimbul de experiență și colaborare între partidele comuniste și muncitorești din țările care construiesc socialismul, delegația UCI a declarat că, după părerea ei, aceste propuneri n-ar trebui înscrise în momentul de față în Declarație. Tov. Tito a spus cu această ocazie că în principiu ei nu au obiecțiuni în privința acestor teze, iar ele nu trebuie înscrise în Declarație, întrucât delegația iugoslavă este o delegație guvernamentală și includerea în Declarație a tezelor amintite ar îngreuna contactele Iugoslaviei cu țările apusene. Deși textul coordonat al Declarației nu ne satisface pe deplin, totuși, noi, pornind de la faptul că acest text pune baza pentru îmbunătățirea de (sic!) mai departe a relațiilor dintre UCI și PCUS, precum și cu alte partide frățești, am considerat că nu este indicat să insistăm asupra acceptării textului nostru și am căzut de acord cu propunerile tovarășilor iugoslavi.”¹¹ Invocarea compromisului de către sovietici, ascunde în realitate un eșec al negocierilor sovieto-iugoslave. Astfel, dacă în privința îmbunătățirii relațiilor de line de stat, delegația iugoslavă își manifesta deplinul său acord, aplanarea divergențelor ideologice dintre PCUS și UCI urma a face obiectul unui proces de durată.

După cum afirmaserăm anterior, la 31 mai 1956 Iosip Broz Tito fusese de acord ca la întoarcerea la Moscova să efectueze o vizită și în România, între 23-26 iunie 1956. În mod evident, îmbunătățirea relațiilor româno-iugoslave se produsese pe fondul procesului de normalizare a raporturilor sovieto-iugoslave. De altfel, un raport, întocmit ulterior vizitei efectuate de către Iosip Broz Tito în România, sublinia următoarele: „Vizita oficială în RPR a conducătorilor iugoslavi s-a produs în noile condițiuni favorabile, create în urma inițiativelor luate de CC al PCUS și de guvernul URSS în vederea restabilirii relațiilor de prietenie cu RPF Iugoslavia și mai ales a declarației sovieto-iugoslave de la Belgrad din iunie 1955, a vizitei conducătorilor iugoslavi și a declarațiilor de la Moscova privind relațiile dintre URSS și Iugoslavia și dintre PCUS și UCI. Aceste declarații au limpezit în cea mai mare parte problemele, au înlăturat piedicile și au creat noi posibilități pentru fiecare dintre țările socialiste de a restabili cu Iugoslavia relații de prietenie și colaborare.”¹² Discuțiile dintre cele două părți, în direcția adoptării unei declarații guvernamentale, aveau să conducă foarte rapid spre identificarea punctelor comune de vedere. Astfel, potrivit autorităților române: „Convorbirile s-au dus pe baza documentelor propuse de partea română și înaintate delegației iugoslave la începutul lucrărilor. Punctele de vedere au fost foarte asemănătoare în ce privește declarația guvernamentală. Delegația iugoslavă a fost în totul de acord cu conținutul ei atât în ceea ce privește problemele externe cuprinse, cât și problema relațiilor între cele două țări. Delegația iugoslavă a adoptat fără nicio obiecție toate propunerile privind încheierea unui acord comercial de lungă durată, construirea hidrocentralei în sectorul Porților de Fier ale

¹¹ *Ibidem*, ff.119-120

¹² ANIC, Fond CC al PCR – Relații Externe, dos.84/1956, f.8

Dunării, încheierea unei convenții de colaborare tehnico-științifică, a unui acord cultural, sprijinirea și înlesnirea contactelor directe și a colaborării între organizațiile politice, sindicale și alte organizații sociale din cele două țări. Din discuții și din declarațiile ulterioare ale tov. I.B. Tito a reieșit atenția pe care o acordă dezvoltării relațiilor economice între RPR și RPF Iugoslavia și perspectivele pe care le văd în această privință.”¹³

Însă dacă în privința adoptării declarației guvernamentale pozițiile celor două părți s-au armonizat, în chestiunea adoptării unei declarații referitoare la relațiile dintre UCI și PMR cele două părți s-au situat pe poziții opuse. Astfel, după ce inițial Tito acceptase ideea adoptării a două declarații, ulterior acesta se va pronunța doar pentru includerea unui capitol referitor la relațiile dintre cele două partide în cadrul declarației guvernamentale.¹⁴ Într-un final însă, la propunerea factorilor decizionali de la București, iugoslavii vor accepta ideea publicării unui document separat cu privire la relațiile dintre cele două partide, document care urma a lua forma unui comunicat. Totodată, iugoslavii aveau să se declare de acord cu publicarea în cadrul acestui comunicat a invitației adresate de către UCI liderilor PMR, cu privire la trimiterea unei delegații de partid în RPF.¹⁵ De altfel, câteva luni mai târziu, o delegație a PMR, condusă de către Gh. Gheorghiu-Dej, vizita RPF, cu această ocazie fiind semnată – la 27 octombrie 1956 – „Declarația cu privire la relațiile dintre Partidul Muncitoresc Român și Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia.” Incluzând principiile care stăteau la baza colaborării dintre cele două partide, declarația, din motive lesne de intuit, nu făcea nicio referire la divergențele ideologice dintre PMR și UCI.¹⁶

Așadar, cele două vizite efectuate de către Iosip Broz Tito în vara anului 1956 în Uniunea Sovietică și România reconfirmau recalibrarea relațiilor pe linie de stat dintre RPF și URSS, respectiv dintre RPF și RPR. Pe de altă parte, însă, aceste vizite subliniau faptul că aplanarea divergențelor ideologice sovieto-iugoslave, respectiv româno-iugoslave, rămânea pe mai departe un deziderat.

BIBLIOGRAFIE:

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fond CC al PCR – Relații Externe, dos.21/1955, dos.84/1956, dos.85/1956

Fond CC al PCR – Relații Externe, Alfabetic, dos.8U/1955, dos.9U

¹³*Ibidem*, ff.9-10

¹⁴ Potrivit autorităților române: „La începutul discuțiilor, tovarășul I.B. Tito, primind proiectele noastre de declarații, guvernamentală și de partid, și-a exprimat părerea că ar fi bine să se dea o singură declarație în care să existe un capitol cu privire la relațiile de partid. El a invocat motive de formă, anume că nu este recomandabil să urmărim aceeași schemă ca a declarațiilor de la Moscova. Din partea română s-au adus obiecțiuni în sprijinul a două declarații, problema urmând să fie examinată mai departe în cadrul comisiei numită de ambele părți.” (*Ibidem*)

¹⁵*Ibidem*, f.12. Pentru o perspectivă detaliată asupra vizitei efectuate de către Iosip Broz Tito la București, între 23-26 iunie 1956, vezi: Dan Cătănuș, „Reluarea relațiilor româno-iugoslave. Vizita lui Tito la București, 23-26 iunie 1956, în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 3-4, Institutul Național Pentru Studiul Totalitarismului, București, 2004, pp. 72-86; Mihai Croitor, *România și conflictul sovieto-chinez (1956-1971)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009, pp.141-149

¹⁶ ANIC, Fond CC al PCR – Relații Externe, dos.85/1956, ff.6-9

Cătănuș, Dan, „Reluarea relațiilor româno-iugoslave. Vizita lui Tito la București, 23-26 iunie 1956, în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 3-4, Institutul Național Pentru Studiul Totalitarismului, București, 2004, pp. 72-86;

Croitor, Mihai, *România și conflictul sovieto-chinez (1956–1971)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009;

„Document No.1: Letter from Nikita S. Khrushchev, First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, to Josip Broz Tito and the Central Committee of the League of Communists Of Yugoslavia, 22 June 1954”, „Document No.2: Letter (Cable) from the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union to Tito and Central Committee of the League Of Communists Of Yugoslavia, 24 July 1954, „Document No.3: First Letter from Tito and the Executive Committee [Politburo] of the CC LCY to Nikita Khrushchev and Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, 11 August 1954”, „Document No 4: Third Letter from Nikita S. Khrushchev, First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, to Tito and the Executive Committee of the Central Committee of the League of Communists of Yugoslavia, 23 September 1954”, „Document No.5: Fourth Letter from Nikita S. Khrushchev, First Secretary of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union, to Tito and the Executive Committee of the Central Committee of the League of Communists of Yugoslavia, 27 September 1954”, în *Cold War International History Project Bulletin*, No.12-13, 2001, pp.319-323;

Rothschild, Joseph, Wingfield, Nancy M., *The Return to Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II*, New York, Oxford University Press, 2000.